

УДК 330.101.4

Актуалізація проблеми людиновимірності економіки

Роберт Фрідріхович Пустовіт,
завідувач кафедри економіки та управління
Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
доктор економічних наук, професор

Анотація. Досліджено проблеми вимірювання розвитку людини у площині економічного відтворення. Проаналізовано роль і значущість людини в цивілізаційному прогресі та розглянуто підходи до оцінки якості економічного розвитку в контексті людиновимірності і принципів гуманізації.

Ключові слова: людиновимірність економіки, гуманізація економіки, людський потенціал, людський розвиток.

Постановка проблеми. Успішна життєздатність людських спільнот, їхній розвиток у минулі часи і в нинішніх умовах трансформації глобальної економіки та переходу до інформаційного суспільства корелюється з підвищенням значущості і ролі людського фактора, із всебічним розвитком людини і пошуком індикаторів, що забезпечують розвиток людського потенціалу та можливість позитивних відтворювальних процесів.

Оскільки дослідження різноманітних аспектів розвитку людини як соціально-економічного явища є багатостороннім процесом, у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі запропоновано чимало теорій, концепцій і моделей, які мають на меті сформулювати інтегральні, узагальнені уявлення про людину, що, з одного боку, розглядають людські здібності в контексті господарської та суспільної практики, а з іншого – дозволяють відобразити бачення про самоцінність людини як найвищу цивілізаційну мету. Підтвердженням цьому є той факт, що наприкінці минулого сторіччя і початку нинішнього економісти виявили підвищену увагу процесам людського виміру економічного розвитку. Зазначене знайшло своє відображення у програмних і аналітичних документах міжнародних організацій, що підпорядковані ООН і Світовому банку, а Програма розвитку ООН (ПРООН), починаючи з 1990 року, опрацьовує спеціальні доповіді про людський розвиток [1]. Запропоновані ПРООН методики вимірювання людського розвитку дозволяють здійснити порівняльний аналіз результатів соціально-економічної політики як окремих країн, так і регіональних об'єднань.

Перші спроби розглянути й проаналізувати роль і значущість людського розвитку в цивілізаційному прогресі у свій час були здійснені ще класиками економічної теорії. Зокрема, фундатор сучасної економічної науки А. Сміт вважав людину не тільки джерелом, а й частиною суспільного багатства. У праці «Добробут нації» він підкреслював, що «людина завжди повинна мати можливість існувати своєю працею... а висока оплата праці, будучи наслідком зростання багатства, свідчить про прогресуючий стан суспільства» [2, с. 47, 55]. Визнання людини як мети суспільного виробництва прямо або опосередковано, можна знайти у пра-

цях представників й інших економічних шкіл. Так, представники маржиналістського напрямку, сформулювавши принцип раціональної поведінки людини в ринковій економіці, на підґрунті теорії граничної корисності визначили основні принципи і наслідки споживчої поведінки людини. Зокрема, К. Менгер стверджував, що «прогрес причинного зв'язку предметів (споживання) з добробутом людей привели людей від стану дикості і найглибшої бідності до сучасного ступеня їхньої культури та добробуту» [3, с. 86]. У свою чергу, основоположник неокласичного напрямку в економічній теорії А. Маршалл наприкінці XIX сторіччя підкреслював, що немає більш сильного стимулу для прояву енергії людини, ніж надія на просування нагору по життєвих сходах і на надання своїй родині можливості починати з більш високого щабля, ніж починала вона сама [4, с. 307]. У цьому сенсі не можна не згадати засновника однойменного спрямування в економічній теорії Дж. М. Кейнса, який у 30-х роках XX століття вказував на реалізацію людських здібностей, розширення потенційних можливостей психологічного бачення господарських реалій та альтернативного вибору як ключових умов економічного зростання, коли одне лише песимістичне сприйняття людьми майбутнього здатне викликати спад у ринковому господарстві [5, с. 99].

Надалі протягом тривалого періоду, за часів індустріальної трансформації суспільства, економічна думка в цілому перебувала під впливом процесів, що відбуваються у сфері матеріального виробництва. Нагромадження капіталу і матеріально-речові чинники розглядались як універсальні й визначальні фактори економічного прогресу. Але саме факторний аналіз джерел зростання матеріального багатства призвів до абсолютного нового сприйняття ролі і значення людини в економіці. Це пояснюється тим, що концептуально економічна думка почала досліджувати людський розвиток через призму поняття «людський капітал», якому надав новітню основу – після праць У. Петті, А. Сміта, Н. Сеніора, теорій управління У. Тейлора, Г. Форда, Е. Мейо – на початку 1950–1960-х рр. американський учений Т. Шульц. Він вважав, що людський капітал уособлює набуті знання, навички, енергію, тобто все те, що може бути використано у виробництві товарів

і послуг. На думку вченого, так само як і у фізичний, так і в людський капітал спрямовуються інвестиції, а саме: на охорону здоров'я, здобуття освіти, це також витрати, пов'язані з пошуком роботи, отриманням необхідної інформації, міграцією, професійною підготовкою на виробництві; величина людського капіталу визначається потенційним доходом, який він здатний надати власникові [6, с. 4].

Сучасна теорія людського капіталу була сформульована у працях Г. Беккера, що впровадив до економічного аналізу поняття «специфічний людський капітал», який, на відміну від «загального людського капіталу», характеризується знаннями і навичками, набутими в результаті фахової підготовки і актуальні лише для тієї фірми, де вони отримані [7, с. 110].

Таким чином, саме акцентування уваги на факторі виробництва – «людський капітал» дозволяє визначити принципово важливе джерело економічного зростання і добробуту, якими є знання і компетенції, а звідси акцентується увага на економічній ролі освіти, науки, охорони здоров'я. Тому поряд із концепцією «людського капіталу» визначну роль у трансформації теорій економічного зростання в контексті вимірювання людського розвитку відіграла концепція «держави загального добробуту». Один із фундаторів цієї концепції і засновників стокгольмської (шведської) школи економічної науки Г. Мюрдаль вважав, що невід'ємною частиною суспільного добробуту є послуги, що надаються державою незалежно від впливу стихійних ринкових факторів. Тому діяльність уряду повинна бути спрямована на підвищення добробуту населення в цілому та забезпечення соціальної гармонії, а основною метою державної політики є створення умов для якомога більшого зростання добробуту домогосподарств. При цьому для послаблення проблеми нерівності доходів громадян і розвитку економіки потрібно змінити систему відшкодування затрат праці, коли спостерігається прямий зв'язок між рівнем життя населення і продуктивністю, а зростання доходів домогосподарств, у свою чергу, призводить до підвищення продуктивності працюючих [8, с. 251]. Так само Дж. Гелбрейт, ще один із послідовників концепції «держави загального добробуту» і представник інституціонального напрямку в економічній науці, наголошував: найкращою економічною системою є та, що найбільше надає людям те, чого вони першочергово потребують, і надає послуги в галузях освіти та медицини, улаштовує закон і порядок, формує національну оборону [9, с. 68].

Серед вітчизняних економістів, у наукових працях яких концепція людського капіталу з урахуванням перспектив аналізу людськомимірності і гуманізації економіки отримала подальший розвиток, зазначимо: В. М. Гейця [10], Е. М. Лібанову [11], О. А. Грیشнову, Т. В. Поспелову [12] та ін. Таким чином, сучасне бачення поступального цивілізаційного розвитку відводить людині центральне місце не тільки традиційно в соціальній сфері життя, а й у кругообігу економічних відтворювальних зв'язків, виходить із визнання того, що людина є вихідною і кінцевою ланкою соціально-економічного розвитку [13,

с. 17]. Звідси людське вимірювання цього руху стає його визначальною домінантою, а реалізація соціально-економічного потенціалу домогосподарств – умовою цього розвитку. Зазначений умовивід і є метою нашого дослідження.

При цьому варто погодитися з тим, що темпи економічного зростання, які є в основному кількісним показником, здійснюють вирішальний вплив на динаміку рівня доходів і споживання у країні. Що вищі темпи зростання національного доходу, то вищий рівень соціально-економічного розвитку, основним індикатором якого є ВВП на душу населення. Але в межах концепції людського розвитку ключовим показником економічного зростання повинен бути не обсяг вироблених товарів і послуг у грошовому вимірюванні, а те, наскільки продукований ВВП поліпшує якість життя людини.

Збільшення доходів є необхідною, але недостатньою умовою поліпшення життя людей. Крім зростання доходів домогосподарств, найважливішими умовами поліпшення якості життя, як уже зазначалося, є: гідний рівень освіти, харчування і охорони здоров'я, скорочення масштабів бідності, оздоровлення навколишнього середовища, забезпечення рівних можливостей для самореалізації людини, розширення особистих свобод, створення умов для реалізації принципу соціальної справедливості. Тому, виходячи з парадигми людського вимірювання, актуальним постає таке питання: як впливає тип і характер економічного зростання не тільки на зростання доходу, а й на забезпечення стабільності й безпеки життєдіяльності, свободу і розширення можливостей людини. Адже альтернативи людського вибору простують за межі суто економічного добробуту.

Якісне економічне зростання, відповідно до концепції людського розвитку, – це зростання, яке забезпечує прогрес розвитку людини в усіх його аспектах багатоманітного життя. Іншими словами, достаток, або суто економічне зростання, є засобом, а не кінцевою метою економічної політики країн, коли цивілізаційний процес розглядається як процес розширення «можливостей» людей, а не як підвищення матеріального чи економічного добробуту або отримання задоволення.

Концептуальну базу наукової школи «можливостей людини» запропонував 1990 року А. Сен, який заперечив загальноприйнятю на той час думку, що бідність – усього лише відсутність доходів, і акцентував увагу на тому, що люди одночасно є і суб'єктами розвитку, і ключовим аспектом підвищення продуктивності економіки.

Такий підхід передбачає оцінку різноманітних життєвих «функцій» і можливостей самореалізації людини, коли її економічні цілі поєднуються з демократією, незаангажованими засобами масової інформації, соціальними можливостями, які надають людям здатність читати і писати, сповідувати здоровий спосіб життя і користуватися доступом до кредиту. «Якщо людина тривалий час хворіє і є неписьменною, вона не може брати участь в економічній діяльності; якщо відсутній доступ до кредиту, то вона ніколи не

стане тим великим підприємцем, яким могла би бути» [14, с. 7].

Отже, щодо визначених ключових аспектів людського розвитку виокремимо такі критерії якості економічного розвитку в контексті людиновимірності:

- створення умов для якомога повної реалізації можливості людини до праці і її вдосконалення;
- гарантування засобів до існування у площині критеріїв гідного життя;
- справедливий розподіл доходів і ресурсів;
- забезпечення соціальної гармонії і кооперації в суспільстві;
- гарантування реалізації принципів свободи вибору людини і демократичного устрою суспільства;
- створення умов для стійкого економічного зростання країни і підвищення добробуту її громадян.

Якщо соціально-економічна динаміка відповідає вищезазначеним критеріям, то вона є якісною і відповідає цілям людського розвитку.

Але такий вид зростання спостерігається не завжди, оскільки часто основна увага урядів приділяється лише кількісним індикаторам економічного зростання [15, с. 16]. Навіть якщо спостерігаємо розширене економічне відтворення, що вимірюється лише кількісним збільшенням доходу, то це априорі може не призвести до прогресу людського розвитку в цілому і, звідси, він не може вважатися ефективним.

Підкреслимо, що 1990 року концепція людиновимірності в економіці отримала чіткі методологічні, кількісні і політичні індикатори завдяки публікації Першої глобальної Доповіді про людський розвиток ООН.

Ця доповідь інтегрувала підходи, засновані на можливостях людини і її базових потребах та була зорієнтована на прагнення до вдосконалення реальних можливостей потенційного вибору.

Загалом, зазначена концепція побудована навколо такої ідеї: хоча економічне зростання сприяє більш насиченому життю людей, але необтяженість ВВП, як інтегральний показник розвитку домогосподарств країни і країни в цілому, вказує на необхідність розробки більш комплексного і об'єктивного показника у площині людиновимірності. Адже людський розвиток має безліч аспектів, що зорієнтовані на досягнення багатьох цілей людини у процесі соціально-економічного буття. Тому розробка зазначеного показника у процесі ідентифікації має базуватися на таких методологічних принципах:

- визначення показників, що дозволяють виміряти основні аспекти людського розвитку і розширення можливостей вибору для людей;
- обмеження кількості показників для забезпечення простоти зведеного показника;
- опрацювання зведеного індексу на противагу чималій кількості окремих показників;
- формування інтегрального показника, що охоплює можливості як економічного, так і соціального вибору людини;

- забезпечення гнучкості інтегрального показника з перспективною можливістю його вдосконалення;
- забезпечення можливості ранжирування країн за значенням індексу для обґрунтування пропозицій щодо політики розвитку людини, інвестицій у людський капітал та аналізу даних.

Варто зазначити, що індекс людського розвитку (ІЛР) хоча і є найкращим на сьогодні показником досліджуваної проблематики, але не є остаточно бездоганим і досить спрощений з огляду на вимірювання лише таких аспектів людського життя:

- довголіття і здоров'я – оцінюється за очікуваною тривалістю життя на момент народження;
- рівень письменності населення країни (середня кількість років, витрачених на навчання) та очікувана тривалість навчання;
- гідний рівень життя – оцінюється з огляду на ВВП країни на душу населення за паритетом купівельної спроможності в доларах США.

Що стосується згадуваних обмеження ІЛР, то виокремимо, зокрема, такі:

- не є комплексним мірилом людського розвитку, тому що зосереджений лише на трьох аспектах наявних життєвих можливостей людини, до яких можна було б додати, наприклад, рівень самоповаги і політичної свободи, занепокоєність станом навколишнього середовища тощо;
- не призначений для оцінки прогресу людського розвитку протягом короткострокового періоду, оскільки два основні показники, що входять до його складу, – очікувані тривалості навчання і життя на момент народження, – не чутливі до короткострокових змін у політиці;
- політика урядів, спрямована на зростання, може підвищувати загальний добробут населення і відігравати критично важливу для розвитку людини роль, але при цьому власне економічне зростання має такі проблемні наслідки:
 - 1) «безробітне зростання», коли економічне зростання не розширює можливості отримання роботи;
 - 2) «безжалісне зростання», що приносить користь лише багатим;
 - 3) «німе зростання», за якого економічне зростання не супроводжується розширенням демократії;
 - 4) «безпідставне зростання», коли занепадає культурна спадщина національних меншин під впливом домінуючої культури;
 - 5) «безперспективне зростання», за якого має місце надмірна експлуатація ресурсів, потрібних для економічного росту в майбутньому;
- не дозволяє прийняти до уваги відмінності людського розвитку всередині країни: держави, що мають однакові значення ІЛР, можуть значно відрізнятися одна від одної щодо

розподілу наслідків розвитку людини як між регіонами, так і між соціальними групами.

Водночас, незважаючи на розглянуті обмеження, ІЛР був і залишається найкращим інтегральним показником для дослідження питань людського розвитку в контексті його вимірювання, з таких причин:

- спростив складну процедуру обчислення, звівши її до трьох основних показників, які піддаються об'єктивному вимірюванню;
- припинив сприйняття вимірювання рівня розвитку людини з виняткового погляду використання ВВП на душу населення;
- сконцентрувався на базових найважливіших людських можливостях у різних за ступенем розвитку країнах, що робить таку методику універсальною;
- стимулює увагу до питань людського розвитку як усередині країни, так і за її межами.

При цьому дуже важливою можливістю ІЛР є та, що індекс дозволяє здійснювати аналіз фінансово-бюджетної й грошової політики країни на підґрунті людиновимірності. Під зазначеним розуміють дії уряду, спрямовані на встановлення рівня державних витрат і забезпечення ресурсами соціально-економічного розвитку країни, а саме ухвалення рішень з таких питань: розміру державного боргу, податкової політики, галузевого розподілу ресурсів, грошової політики. Комбінації цих урядових рішень або спрямовують розвиток економіки країни в сенсі поліпшення якості функціонування домогосподарств, або ставлять під загрозу рівень добробуту населення.

Зазначені далі показники конкретизують фінансово-бюджетну і грошову політику урядів з огляду на людський розвиток:

- частка державних витрат – процентна частка в національному доході, що спрямовується на державні витрати;
- частка витрат на соціальні потреби – процентна частка від державних доходів, що спрямовуються на соціальні запити;
- частка соціальних пріоритетів – процентна частка від витрат на соціальні потреби, що надходить для вирішення пріоритетних питань розвитку людини;
- рівень безробіття з конкретизацією за видами і прошарками населення;
- розподіл доходів населення, що вимірюється коефіцієнтом Джині;
- загальний державний борг, частка ВВП, що обслуговує борг, вплив державного боргу на надання соціальних послуг населенню;
- загальний бюджетний дефіцит як процентна частка ВВП;
- дефіцит поточного рахунку як процентна частка ВВП;
- офіційний курс національної валюти, за потреби: неофіційний (паралельний) курс національної валюти;
- індекс споживчих цін.

Як бачимо, належне державне управління відіграє критично важливу роль у людському розвитку, що

останнім часом призвело до активізації досліджень щодо можливостей вимірювання впливу державного управління на зазначену проблематику. При цьому важливо усвідомити, що роль держави полягає не тільки в установленні ефективних інститутів «ринкової гри» і запровадженні санкцій за їх невиконання, а й в оптимальному забезпеченні ресурсами та активами тих верств населення і підприємців, які найбільше потребують і здатні їх ефективно в майбутньому використати.

При цьому акцентуємо увагу на таких вирішальних аспектах функціонування будь-якої державної системи, що може або сприяти, або звести нанівець можливості якісного поліпшення людського потенціалу.

По-перше – це корупція, яка є основною загрозою людському розвитку і ставить під сумнів легітимність державної влади. Рівень корупції залишається вищим у тих країнах, де існує неповага влади до прав і свобод громадян країни та нехтуються основні цивілізаційні пріоритети щодо людської гідності. І хоча в багатших країнах функціонують потужні інститути демократичної влади і відзначається більш низький рівень корупції, але достеменно не існує доказів щодо такого факту: більш високі темпи економічного зростання призводять до негайного скорочення рівня корупції. Насправді «корупційне захоплення» держави може бути посилено більш інтенсивними темпами економічного зростання, особливо, якщо зростання ВВП викликано переважно прискоренням розвитку галузей третього або четвертого економічного укладів.

Особливо небезпечно при цьому є корупція в судочинстві. На жаль, у 1990-рр. у трансформаційних країнах колишньої соціалістичної економіки реформам судочинства приділялося зазвичай менше уваги порівняно з іншими сферами інституційних реформ. Водночас пріоритетним завданням державної влади повинна була бути незалежність судів, разом з їхньою підзвітністю.

Ще одним важливим аспектом людського розвитку, безпосередньо пов'язаним із питаннями судочинства у площині людиновимірності якості соціально-економічної дійсності, є права людини, а також потенційні можливості і факти порушення цих прав та здатність державних інституцій забезпечити захист базових прав. Під зазначений аспект аналізу підпадають такі показники:

- кількість нерозглянутих справ у судах;
- частка людей, які зазнали арешту без судового розгляду, в загальній кількості ув'язнених;
- частка ув'язнених за політичними мотивами до загальної кількості ув'язнених;
- кількість і наклади незалежних від влади газет та функціонування інших невідконтрольованих владним інституціям засобів масової інформації;
- наявна державна політика досягнення цілей у сфері захисту прав людини.

Наступне питання, що корелює з якістю людського життя в соціально-економічній сфері, є проблема децентралізації регіональних економік та ефективного

вирішення питань місцевого самоврядування. Якщо базові соціальні потреби задовольняються децентралізовано на рівні місцевих органів влади, але це не супроводжується зміцненням їхнього інституційного потенціалу та переданням на місця повноважень і достатніх ресурсів, то така державна політика негативно впливає на людський розвиток. З іншого боку, ефективно керована програма децентралізації підвищує якість надання соціальних послуг і скорочує територіальну нерівність у доступі до соціальних благ та їхньої якості. Саме така соціально-економічна політика розширює можливості кожної людини реалізувати власний потенціал, життєві прагнення, мати здорове, повноцінне, творче життя, коли людина розглядається не лише як чинник соціально-економічного розвитку, а й як головний суб'єкт, що використовує його результати. За таких обставин розвиток людини розуміється як розширення спектра її можливостей щодо інтелектуального, соціального, економічного та політичного вибору, загальнодоступних кожному членові суспільства.

Отже, у нинішніх умовах загальнолюдських цінностей глобалізованої економіки розвиток людини вимірюється на підґрунті ідей і концептуальних установок, які визнають, насамперед, цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, усебічний розвиток і всебічний вияв власних здібностей. Іншими словами, благо людини стає критерієм оцінки функціонування соціально-економічних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності – бажаною нормою відносин між людьми [16, с. 4]. Така система поглядів визначається як гуманізм.

У процесі розвитку інформаційного постіндустріального суспільства суттєво посилюється переплетення і конвергенція економіки та соціальної сфери, а також відбувається включення в орбіту їхнього впливу гуманістичних принципів, які визнають цінності, потреби і численні духовно-моральні аспекти економічної діяльності окремої людини як базової умови прогресивного розвитку всього людського суспільства. За таких обставин економічний розвиток стає невіддільним від ідеології гуманізації економіки.

Підтвердженням цього факту є нові напрями в економічній науці, які почали формуватися наприкінці ХХ століття, що обґрунтовували нові моделі стійкого соціально-економічного розвитку з позицій людиновимірності.

Соціоекономіка вивчає характер і закономірності двосторонніх зв'язків між економічними і соціальними аспектами відтворення (від фірм і домогосподарств до суспільства в цілому) і намагається дати (де це можливо і потрібно) економічну оцінку цих зв'язкам на основі, по-перше, зіставлення розгорнуто визначених витрат і результатів виробництва та життєдіяльності, і, по-друге, врахування певних соціальних обмежень. Широке трактування витрат і результатів передбачає врахування не лише економічної, а й соціальної компоненти, якій, за можливостями, також надається економічна оцінка [17, с. 68]. Намагаючись узгоджувати економічні та соціальні витрати з відповідними вигодами, соціоекономіка повсякчас транс-

формує економічні витрати та вигоди в соціальні, і навпаки.

Економіка щастя. Річ у тому, що економістам виміряти й оцінити щастя суспільства важко – адже потрібно враховувати компоненти щастя, які не мають ціни. Та й саме поняття «щастя» поки що перебуває поза сферою конкретної економічної науки і може бути сформульовано лише в сенсі ідеї, у найзагальніших рисах.

Звичайно, для кожної конкретної людини складові компоненти, які входять у поняття «щастя», вельми різноманітні, але особливо важливі позитивні соціальні зв'язки (сімейні, релігійні, культурні, національні, дружні, за інтересами). Саме вони визначають життя людини як осмислене і повноцінне [18, с. 75]. Соціологічні дослідження засвідчили, що основними факторами суб'єктивного благополуччя людини є:

- життя у стабільному демократичному суспільстві, матеріальне забезпечення;
- друзі та сім'я, які поважають;
- цікава робота, що надає гідний дохід;
- здоров'я і можливість доступного лікування;
- наявність життєвих цілей, важливих з позиції власної системи цінностей;
- філософська чи релігійна світоглядна система, що визначає напрям, мету і сенс власного життя.

Економіка добробуту – розділ економічної науки, який розглядає проблеми впливу економічного устрою суспільства на добробут його членів, умови і методи організації господарської діяльності, що забезпечують максимізацію суспільного добробуту [19, с. 22].

За рекомендацією ООН, з 1978 року в міжнародній статистиці життєвий рівень населення оцінюється кількістю і якістю життєвих благ, що споживаються (матеріальних і духовних), для чого використовують такі 12 груп показників.

1. Демографічні характеристики населення (народжуваність, смертність, захворюваність, тривалість життя).
2. Санітарно-гігієнічні умови життя.
3. Споживання продовольчих товарів.
4. Житлові умови і забезпеченість споживчими благами тривалого користування (автомобіль, холодильник, телевізор тощо).
5. Освіта і культура.
6. Умови праці і зайнятість.
7. Доходи і витрати населення.
8. Вартість життя і споживчі ціни.
9. Транспортні засоби.
10. Організація відпочинку, фізкультура і спорт.
11. Соціальне забезпечення.
12. Свобода людини.

Також статистичною комісією ООН був визначений загальний розділ, що охоплює низку інформаційних показників, потрібних для оцінки якісної сторони добробуту населення, але які не є, на думку експертів ООН, безпосередніми його характеристиками, а саме такі показники:

- національний дохід, ВВП на душу населення і середньорічний коефіцієнт його зростання;

- обсяг і види соціального забезпечення;
- витрати на поточне споживання населення та їх структура;
- щільність проживання населення;
- транспортне обслуговування населення;
- функціонування засобів зв'язку, наклад друкованих видань та ін.

Вищезазначені наукові теорії (концепції) формуються саме в рамках гуманістичної парадигми розвитку, яка виступає теоретичним підґрунтям для таких наукових напрямів.

На противагу традиційному розумінню економіки, в якій людина визначається як один із факторів виробництва та в економічній діяльності, характеризується як розважлива, раціональна і егоїстична, що переслідує виключно особисті корисливі цілі, у гуманістичної економіці людська діяльність ґрунтується на інших принципах. За такої господарської поведінки провідна роль відводиться цінності людини як особистості, якій притаманні: вільний і всебічний розвиток, вияв здібностей, розуму, здорового глузду, ініціативи, повага закону, морально-етичних норм і загальновищезазначених суспільством світоглядних цінностей. Саме ці гуманістичні складові і є найважливішими джерелами економічного зростання та розвитку людського потенціалу [20, с. 52]. Доходи суспільства є лише засобом досягнення зазначених цілей, вони можуть бути спрямовані і на програми соціальної підтримки малозабезпечених верств населення, озброєння, розвиток освіти, медицини і на інноваційні, але економічно безперспективні проекти в короткостроковому періоді.

Звідси відтворення людського потенціалу стає основоположним чинником моделей економічного зростання, безпосередньо пов'язаних із вимірюваннями людського прогресу. При цьому в економіці, що спирається на гуманістичні принципи, головним критерієм господарської діяльності та суспільного відтворення стає розуміння блага не тільки в матеріальному сенсі, а й, перш за все, з огляду на особистісно-духовний розвиток людини. Таким чином, власне економіка (економічний розвиток) – не є самоціллю, адже саме економіка повинна служити людям, а не на-

впаки. Адже людський розвиток не обмежується тільки сферою економіки або виключно сферою соціальною політикою.

Безумовно, з одного боку, без економічного зростання, підвищення потенціалу економічної складової неможливе задоволення потреб людей і розширення потенціалу їхніх можливостей. Разом із цим також помилково досліджувати проблему людиновимірності тільки шляхом статистичного аналізу соціальних параметрів, а саме таких показників, як освіта, охорона здоров'я, успіхи в гендерній політиці та в політиці протидії бідності. Без урахування таких індикаторів, як накопичення, інвестиції, виробництво, споживання, технології, соціальні показники не можуть віддзеркалити повноцінну картину вимірювання людського розвитку. Зрештою, соціально-економічний розвиток країни в цілому потрібно зважувати за ступенем його ефективності, тобто оптимальності використання ресурсів для задоволення матеріальних і духовних потреб людей.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зробимо такий висновок. Концепція людиновимірності економіки являє собою аналіз, створення умов та визначення перспектив ефективного і сталого економічного зростання з одночасним розширенням можливостей людей у реалізації їхніх економічних і політичних прав і свобод, задоволення духовних і матеріальних потреб нинішніх і майбутніх поколінь.

Що стосується дальших досліджень цієї наукової проблематики, особливе зацікавлення викликають питання, пов'язані з нинішніми процесами економічної та культурної глобалізації. Це пояснюється тим, що присутня нині в суспільно-економічних структурах глобалізованих країн домінанта ринкової культури становить невід'ємну частину системоутворювальної моделі розвитку людства. При цьому розвиток глобальних процесів на базі цінностей вільного ринку загострює проблему асиметрії соціально-економічного устрою Заходу та інших країн, а це призводить до можливості руйнації автохтонного інституційного середовища. Подібна небезпека, безсумнівно, існує і вимагає актуальних наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Доклад о человеческом развитии. Возвышение Юга: человеческий прогресс в многообразном измерении. – М.: Весь мир, 2013. – 202 с.
2. Сміт А. Добробут нації. Дослідження про природу та причини добробуту нації. – К.: Port-Royal, 2001. – 594 с.
3. Менгер К. Избранные работы. Основания политической экономии. Исследования о методах социальных наук и политической экономии в особенности. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2005. – 496 с.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки: Пер. с англ. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1993. – Т. 1. – 415 с.
5. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости процента и денег [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.socioline.ru/files/5/316/keyns.pdf>.
6. Schultz T. W. Investment in Human Capital // The American Economic Review. – 1961. – № 1. – Vol. 51. – P. 1–17.
7. Беккер Г. Человеческий капитал (главы из книги). Воздействие на заработки инвестиций в человеческий капитал // США: экономика, идеология, политика. – 1993. – № 11. – С. 109–119.
8. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира» (Asian Drama). – М.: Прогресс, 1972. – 668 с.
9. Гелбрейт Дж. Экономические теории и цели общества. – М.: Прогресс, 1979. – 406 с.

10. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави / За заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
11. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки: Монографія / [Лібанова Е. М., Макарова О. В., Курило І. О. та ін.]; За ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. – 320 с.
12. Поспелова Т. В. Розвиток людського потенціалу в Україні: стан, тенденції // Пріоритетні напрями та сучасний зміст державного управління: Зб. наук. пр. – Донецьк: ДонДУУ, 2011. – Т. XII. – Вип. 97. – С. 262–279. – (Серія: Державне управління).
13. Человеческое развитие: новое измерение социально экономического прогресса / Под общей ред. проф. В. П. Колесова (экономический факультет МГУ). – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Права человека, 2008. – 636 с.
14. Сен А. Свобода как прогресс // Финансы и развитие. – 2004. – Сентябрь. – С. 4–7.
15. Человеческое развитие / А. Абдулаев, В. Исланова, В. Олимов и др. – Ташкент: Издательство Университета мировой экономики и дипломатии, 2008. – 380 с.
16. Чистов Г. А. Гуманизм как основополагающий принцип бытия человека. Исторические формы. – Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2009. – 35 с.
17. Шабанова М. А. Социоэкономика как актуальное междисциплинарное направление: вклад социологии // Социс. – 2013. – № 11. – С. 64–75.
18. Воробьев Е. М. Экономика счастья как новая экономическая парадигма / Е. М. Воробьев, Т. И. Демченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1086. – С. 74–78.
19. Сафиуллин А. Р. Экономика благосостояния. Теория и практика. – Ульяновск: УлГТУ, 2007. – 111 с.
20. Асланов Д. И. Гуманистическая парадигма рыночной экономики // Креативная экономика. – 2011. – № 10. – С. 50–55.

Summary. The problem of measuring human development in the context of economic reproduction is considered in the article. The role and significance of a man in civilization progress is analyzed; the approaches to estimating the quality of economic development in the context of human measurability and the principles of humanization are considered.

Keywords: human measurability of economy, humanization of economy, human potential, human development.